

Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşamakta Olan Türklerin Türkçe Öğrenimi Sorunları*

Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN

Avrupa Birliğindeki dil uygulamaları ve Avrupa Birliği ülkelerinde yaşamakta olan Türkçe öğretimi sorunu, bu konuşmada ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır. Zamanımızın sınırlı olması dolayısıyla bu kadar geniş kapsamlı bir sorunu bütün yönleriyle ele almamız mümkün olmayabilir. Önemli olan, Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkilerinin ele alındığı bu konferansta böylesine önemli bir soruna dikkatlerin çekilmesidir.

Türkiye, henüz Avrupa Birliği üyesi değil, ama Avrupa Birliği ülkelerinde yaşamakta olan dört milyonu aşkın Türk vatandaşı sayesinde Türkler bugün artık Avrupa Birliği vatandaşı durumuna gelmiştir.

Türklerin, Avrupa ülkelerine topluluklar hâlinde yerleşmelerinin yarım yüzyıla yaklaşan bir geçmişi var. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bazı Avrupa ülkelerinde, özellikle de Federal Almanya'da ortaya çıkan iş gücü açığına kapatmak amacıyla Türkiye'nin değişik bölgelerinden çok sayıda kişi, bu ülkelere götürüldü. Ülkeler arasındaki anlaşmalar aracılığıyla resmî yollarla Avrupa ülkelerine çalışmaya giden kişilerin yanı sıra, yasal olmayan yollarla, gizli ve kaçak olarak bu ülkelere gidenler de oldu. İster yasal yollarla ister yasal olmayan yollarla Avrupa ülkelerine çalışmak amacıyla giden Türk vatandaşları, buldukları ülkelerde elli yıl öncesine göre bugün artık çok farklı konumdalar. Avrupa ülkelerinde üçüncü kuşağın yetiştiği Türklerin bir bölümü buldukları ülkede işçi iken işveren konumuna geldiler. Çeşitli iş alanlarında kendi işletmelerini kurdular, farklı alanlarda işletme sahibi oldular. Politikaya atılanlar, eyalet meclislerine, ülke parlamentolarına seçilenler oldu. Bazı Avrupa ülkelerinde Türkler, seçimde önemli bir oy potansiyeli hâline geldiler.

Türk nüfusla ilgili en son veriler göz önüne alındığında resmî rakamlara göre 3.456.542 Türk'ün Avrupa Birliği ülkelerinde yaşamakta olduğu görülür.

* Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de 24-26 Haziran 2004 günlerinde düzenlenen Europas Zukunft: Heterogenität Oder Integration? Erfahrungen Mit Der EU-Erweiterung und die Aussichten der Türkei (Avrupa'nın Geleceği: Çok Kültürlülük veya Entegrasyon, AB'nin Genişlemesinin Getirdiđi Deneyimler ve Türkiye'nin Şansı) konferansında yapılan Problems of Native Language Acquisition by Turks Living in the European Union başlıklı konuşmanın Türkçe metnidir.

Türklerin en yoğun yaşadığı ülkelerin başında Almanya gelmektedir. Almanya'da yaşayan Türklerin sayısı 2.375.232'dir. Bu nüfus, Almanya'nın genel nüfusunun yaklaşık % 3'ünü oluşturmaktadır. Türklerin Almanya'da yoğun olarak yaşadığı şehirler ise Stuttgart, Düsseldorf, Köln, Frankfurt, Münih'tir. Bu şehirlerde yaşayan Türklerin nüfusu iki yüz binin üzerindedir. Almanya'da yaşamakta olan Türklerin şehirlere göre nüfusları şöyledir:

Stuttgart 273.000, Düsseldorf 250.778, Frankfurt 209.752, Köln 206.473, Münih 201.792, Berlin 198.980, Münster 190.832, Essen 181.000, Hanover 163.779, Hamburg 106.347, Karlsruhe 173.300, Mainz 120.867, Nürnberg 98.332.

Fransa'da yaşayan Türklerin nüfusu, 326.678'dir. Bu sayı, Fransa nüfusunun % 0,5'ini oluşturur. Bu nüfusun 133.007'si başkent Paris'te yaşamaktadır. Strasburg'da 88.690, Lyon'da 76.776, Marsilya'da 28.205 Türk yaşamaktadır.

323.567 Türk'ün yaşadığı Hollanda'da Türklerin en yoğun bulunduğu şehir Rotterdam'dır. Türk nüfus, Hollanda nüfusunun % 2'sini oluşturur.

Belçika'da 134.238, İngiltere'de 71.756, Danimarka'da 49.824, İsveç'te 65.000, Norveç'te 11.800, İtalya'da 5.381'dir. Diğer Avrupa Birliği ülkelerinde az sayıda da olsa Türk yaşamaktadır.

Bunların resmî rakamlar olduğunu tekrar belirtmememiz gerekir. Gerçekte bu sayılar çok daha yüksektir. Yalnızca Almanya'da 3.000.000'u aşan bir Türk nüfusu olduğu sanılmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerindeki gerçek Türk nüfusunun dört milyonun üzerinde, hatta beş milyona ulaşan bir miktarda olduğu söylenebilir. Söz gelimi, İsveç'te yaşayan Türk sayısı 100.000'e yaklaşmıştır.

Bu nüfus içerisinde buldukları ülkelerin vatandaşlığına geçenler de yer almaktadır. Yaşadıkları ülkenin vatandaşlığına geçen Türklerin sayısı bazı ülkelerde azımsamayacak miktardadır. Almanya'da 1999 yılı verilerine göre Alman vatandaşlığına geçen Türk sayısı 341.701'dir. Bu rakamın 2005 yılında 500.000'e ulaşacağı öngörülmektedir. Avusturya'da 160.000, Belçika'da 50.000, Fransa'da 6.490, İsveç'te 31.409, Norveç'te 7.000 Türk buldukları ülkenin vatandaşlığına geçmiştir.

Nüfus verileri değerlendirildiğinde, Avrupa Birliği ülkelerinde yaşamakta olan Türklerin birer vatandaş olarak ana dillerini öğrenme ve öğretme hakkı bulunmaktadır. Bilindiği gibi Avrupa Birliği, üye ülkelerin dillerini gözetken, değer veren bir anlayışa sahiptir. Avrupa Birliği tek bir dilin egemenliğine karşıdır. Üye ülkelerin dillerini göz önünde tutan bir dil politikası güdülmektedir. Geçen Mayıs ayında yeni katılan üyelerle birlikte Birliğin resmî dilleri yirmiye çıkmıştır: Çekçe, Danca, Hollandaca, İngilizce, Estonca, Fince, Fran-

sızca, Almanca, Yunanca, Macarca, İtalyanca, Latvanca, Litvanca, Maltaca, Lehce, Portekizce, Slovakça, Slovence, İspanyolca, İsveççe.

Bu resmî dillerin yanı sıra yerel dillerin de Avrupa kültürünün bir zenginliği olduğu, bu dillerin korunarak yaşatılması gerektiği düşüncesi ve uygulaması Avrupa Birliğinin dil politikası içerisinde yer almaktadır. Yerel dillerle ilgili olarak hazırlanan rapora göre Mayıs ayındaki genişlemeden önce Avrupa Birliğinde elli dört yerel dil bulunmaktaydı. Bu diller, yok olma tehlikesine göre beş grupta derecelendirilmiştir.

Güçlü dillerin yer aldığı birinci grupta Finlandiya'da İsveççe, Katalonya'da Katalonca, Belçika'da Almanca, İtalya'da Almanca, Lüksemburgca, Galce, BAC'de Baskça, Mallorca'da Katalanca, Galiçyaca olmak üzere dokuz dil vardır.

Daha az güçlü dillerin bulunduğu ikinci gruba Ladin¹, İtalya'da Slovence, Avusturya'da Slovence, Yunanistan'da Türkçe, Navarre'de Baskça, Almanya'da Danca, Danimarka'da Almanca, Valensiya'da Katalanca, İrlandaca, İspanya'da Oksitanca², Avusturyaca, Galce girmektedir.

Üçüncü grupta Fransa'da Almanca, Friulianca³, Frisianca⁴, Avusturya'da Hırvatça, Sorbianca⁵, Fransa'da Baskça, Finlandiya'da Samice⁶, Tornedal'da Fince, Fransa'da Katalanca, Aragon'da (İspanya) Katalanca, Korsikaca daha güçsüz diller olarak belirtilmiştir.

Zayıf diller olarak dördüncü grupta Avusturya'da Macarca, Fransa'da Franko-Provensal, Kuzey İrlanda'da İrlandaca, İtalya'da Arnavutça, İsveç'te Samice, Avusturya'da Çek Slovak, İtalya'da Katalanca, İtalya'da Oksitanca, Mirandese, Bretonca⁷ bulunmaktadır.

En zayıf diller olarak tanımlanan beşinci grupta ise Kuzey Frisianca, Fransa'da Hollandaca, (Slavo) Makedonca, Fransa'da Oksitanca, Sardunyaca, Yunanistan'da Pomakça, Doğu Frisianca, İspanya'da Portekizce, Yunanistan'da Arnavutça, Aroumanıyanca, İtalya'da Yunanca, Korniş⁸ dilleri yer almaktadır.

Bu tablo içerisinde Türkçe, yalnızca Yunanistan'da yerel dil olarak görülmektedir. Bilindiği gibi, hakları Lozan Antlaşması ile garanti altına alınmış bulunan iki yüz binin üzerinde bir Türk topluluğu Yunanistan'ın doğusunda yaşamaktadır. Türkçe, Yunanistan'daki özel durum itibarıyla Avrupa Birliğinin

¹ Reto-Romancanın Avusturya'da ve İsveç'te konuşulan ağzı.

² Daha çok güney Fransa'da konuşulan bir Roman dili.

³ Kuzeydoğu İtalya'da yaklaşık 500. 000 kişinin konuştuğu bir Reto-Romanca ağzı.

⁴ Friesland'da konuşulmakta olan bir Cermen dili.

⁵ Almanya'nın doğusunda izole bir durumdaki Slav dili.

⁶ Norveç, İsveç, Finlandiya'da yaşayan ve Laplar olarak da bilinen bir Fin halkının dili.

⁷ Keltik dili.

⁸ Güneybatı İngiltere'de Keltik dilinin bir ağzı.

dil politikası içerisinde yerel diller grubunda yer almaktadır. Türkiye'nin tam üye olmasıyla birlikte Türkçe Avrupa Birliğinin resmî dillerinden biri olacak. Ama bugün için Avrupa Birliği ülkelerinde nüfusu beş milyona yaklaşan bir Türk topluluğu söz konusudur. Üstelik bu nüfusun neredeyse % 20'si, yani yaklaşık bir milyonu, buldukları ülkenin vatandaşlığına geçmiştir. Buna rağmen Türkçe, Avrupa Birliğinde yerel dil olarak bile kabul edilmemektedir.

Bu durum, Avrupa'da yaşayan Türkler arasında Türkçe için olumsuz bir tablo ortaya koymaktadır. Türk aileler arasında, Türkçenin önemsiz, hatta gereksiz bir dil olduğu kanısı giderek yayılmaktadır. Aileler, çocuklarının yaşadıkları ülkenin dilini ve bir de yaygın bir yabancı dili öğrenmesini yeterli görmektedir. Bunun sonucunda ana dilini öğrenemeyen ve ana dilini bilmeyen yeni kuşaklar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Birlik üyesi pek çok ülkede mevzuata göre velilerden biri o ülkenin resmî dili dışında bir ana dili konuşuyorsa ve bu veli ana dilini çocuğunun öğrenmesini istiyorsa, öğrencinin devam ettiği okul bu dilde eğitimi sağlamakla yükümlüdür. Ana dili eğitimi dersi, öğrenciye ana dilinde temel bilgileri verecek, gerektiğinde diğer derslerde de bu dilde öğretim kılavuzluğu yapacak nitelikte programlanmaktadır. Ana dili eğitimi ancak o dilde verilebilmektedir. Bu, Birlik üyesi ülkelerin çoğunun mevzuatında yer alan yasal hükümleridir. Bu temel hak Türk öğrenciler için de geçerli olmasına rağmen uygulamada birtakım olumsuzluklar vardır. Hollanda, İsveç gibi bazı ülkelerde ana dili sınıflarının kaldırılmasıyla birlikte ana dili dersi saatlerine kısıtlama getirilmiştir. Bu kısıtlama öğrencilerin kendi okullarında yeterli sayıda öğrenci bulunamaması -bazı ülkelerde en az beş öğrenci- hâlinde taşınmalı eğitim uygulamasına gidilmektedir. Öğrenciler çevrelerindeki en yakın okula çeşitli araçlarla gönderilmektedir. Ana dili dersine giden bu öğrencilerin yaş ortalaması doğal olarak düşüktür. Aileler, küçük yaştaki çocuklarının bu şekilde bir başka okula gitmesini hoş karşılamamaktadır. Üstelik taşıt ücretlerini ailelerin ödemesi söz konusudur. Ana dili derslerinin normal ders saatleri dışında verilmesi, gün boyu okulda yorulan küçük yaştaki öğrencilerin ana dili eğitimi dersinden beklenen yararı elde edememesine yol açmaktadır.

Çocukların ana dilini bütün yönleriyle öğrenememeleri, buldukları ülkenin dilini öğrenmede zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bilindiği gibi, ana dilini tam olarak öğrenemeyen bir başka dili de tam olarak öğrenemez. Yaşadığı ülkenin dilini öğrenemeyen bu çocuklar, zorunlu öğrenimden sonra ne yazık ki daha sonraki öğrenimlerine devam edememektedirler. Bu çocukların yüksek öğrenim görme şansları da azalmaktadır. Bunun sonucunda ne yazık ki Avrupa'da, Avrupa Birliği ülkelerinde, gerekli öğrenimi

tamamlayamamış, eğitimsiz bir kitle yetişmektedir. Bütün bunlar ana dilini iyi öğrenememekten kaynaklanmaktadır.

Bu sorunların yanı sıra öğretmenlerin ve ders kitaplarının yetersizliği ile ilgili olumsuzluklar da bulunmaktadır. Türkçe dersini veren öğretmenlerin bu dersi verebilecek bilgi ve donanıma sahip olması gereklidir. Öğretmenlerin gerekli bilgi donanımına ve formasyona sahip olması bir zorunluluktur. Bilgi, donanım, formasyon ve deneyime sahip olmayan kişilerin ana dili dersini vermemesi gerekir.

Kısacası, Avrupa Birliği ülkelerinde Türkçe ana dili öğretimi konusunda hem Birlik üyesi ülkelerin uygulamalarından kaynaklanan hem de bu uygulamalardan etkilenen ailelerden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır.

Türkiye'nin AB üyeliği için Türkiye'deki yerel ağızlarda, geleneksel dil ve lehçelerde öğretim ve yayın için şartlar koyan AB'nin kendi vatandaşı olmuş yüz binlerce Türk'ün ana dilini öğrenmesi karşısında sorunlar çıkarması bir çelişkidir, çifte standarttır. Oysa Avrupa kültürünün zenginliklerinden biri de Türkçedir. Pek çok Balkan dilinde, hatta Avrupa dilinde Türkçe kökenli sözcükler, yer adları bulunmaktadır. Bu kültür zenginliğinin korunması ve yaşatılması için Avrupa Birliği ülkelerinde yaşamakta olan Türkler bir şanstır.

Kişilerin ana dillerinin dışında birkaç yabancı dil bilmesini ilke olarak benimseyen, bunun için *Socrates*, *Erasmus* gibi programlar uygulayan Avrupa Birliği'nin bazı düzenlemelere gitmesi, Türkçenin Avrupa ülkelerinde öğretiminde karşılaşılan sorunların çözümünde son derece yararlı olacaktır. Bu konudaki önerilerimizden bazıları şunlardır: Türkçe dersleri, Türk öğrenciler için okul programına alınmalıdır. Ders saatlerinde kısıtlamaya gidilmemeli, ana dili öğrenimi için bilimsel açıdan kaç saatlik ders gerekiyorsa, okulların ders programlarına o kadar saat ders konulmalıdır. Bu konuda Birlik üyesi ülkelerdeki yetkili kurumlar ile Türkiye'deki ilgili kurumlar arasında iş birliğine gidilmelidir. Bu arada, Avrupa'da "sertifika dili" uygulamasından Türkçenin de yararlanabilmesi için Türk Dil Kurumu olarak gerekli ders malzemesinin hazırlanması çalışmalarını başlattığımızı da belirtmek isterim. Böylece, Türkçenin Avrupa ülkelerinde öğretilmesi ve sertifika dili olarak kullanılması konusunda önemli bir gerek yerine getirilmiş olacaktır.

Konuşmamın sonunda bu konferansın başlığındaki bir ifadeye dikkatlerinizi çekmek istiyorum: *Avrupa'nın Geleceği...*

Avrupa'nın geleceğinde Türkiye'nin yer alacağından bugün artık hiç kimsenin kuşkusu yok. Ancak, Birlik üyesi ülkelerde yaşayan ve bir bölümü bu ülkelerin vatandaşı olan Türklerin geleceğin Avrupa'sındaki yerlerinin ne olacağını, bugünden yapılacak çalışmalar belirleyecek...